

Подковенко Тетяна Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету

ПЛЮРАЛІЗМ ПРАВОРОЗУМІННЯ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Для реформування сучасної правової системи України потрібне глибоке наукове дослідження змін, що відбулися стосовно розуміння права в цілому, історії його виникнення та розвитку, а також джерел права, що лежать в основі правової системи. У нинішній ситуації актуальною науковою і практичною проблемою є розгляд права через призму плюралізму праворозуміння з використанням цілісної системи цивілізаційних здобутків людської культури у розумінні права. Від нашого уявлення про природу і сутність права, про його походження залежить дуже багато: для конкретних людей – розуміння того, що є основним нормативом, стандартом у регулюванні суспільних відносин; для населення – як побудувати суспільство зі стабільним порядком і досягти певного рівня гармонії; для представників держави – що вважати мірилом однакового підходу з боку державної влади до кожної людини, громадської організації, інших суб'єктів права.

Праворозуміння – це складний процес відображення у людській свідомості сутності права, осмислення його призначення в житті конкретної людини та суспільства загалом. Складність цього процесу обумовлена, у першу чергу, складністю самого права, його взаємозв'язком та взаємообумовленістю різними явищами суспільного життя: економікою, політикою, культурою, релігією та ін. При його пізнанні майже неможливо охопити відразу й одночасно усі його сторони, грані та прояви. С. Алексєєв зазначає, що «праворозуміння є певною, насамперед, науковою категорією, що відображає процес і результат цілеспрямованої розумової діяльності людини, що містить пізнання права, його оцінку, ставлення до нього як до цілісного соціального явища» [1, 169].

Протягом тривалої історії людства напрацьовано багато підходів до розуміння права, визначення його сутності та значення у розвитку суспільства.

Відомий теоретик права М. Козюбра вважає, що сподівання, що колись у дискусіях про праворозуміння буде поставлена крапка і ми зможемо досягти «єдиноправильної» відповіді на питання, що таке право, – це ілюзія. Право – настільки складний, багатобарвний, багатогранний, багатовимірний і багатозначний феномен, в якому так тісно переплітаються духовні, культурні й етичні засади, внутрішньодержавні та міжнародні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина та цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеали, інституціонально-нормативні утворення і правові відносини, що втиснути все це у рамки якоїсь універсальної дефініції просто не можливо [2, 12]. Своїм твердженням науковець підтверджує складність такого суспільного феномену як право, та одночасно звертає увагу на особливі внутрішні та зовнішні чинники, які зумовлюють таку складність та неоднозначність.

На праворозумінні будуються основи цивілізації, визначаються особливості суспільних відносин, державні режими, законність і правопорядок. Виходячи з цього, право як одне з найбільш активно використовуваних засобів культури вимагає розробки у взаємозв'язку із сучасною загальноцивілізаційною культурою, що має на увазі дослідження взаємовпливу права, культури і цивілізації. Саме пізнання права як соціокультурного явища цивілізації сприяє всеосяжному розумінню особливостей суспільно-правового життя. Інтерес до дослідження права протягом століть виявився в тому, що до ХХІ ст. склалося безліч шкіл праворозуміння, які враховуються сучасними вченими, поглиблюють та розширюють розуміння права. Однак і донині залишається актуальним пошук нових концепцій праворозуміння, які б відповідали сучасному етапу розвитку суспільства.

Людина, людська свідомість є творцем права, тому право відображає потреби людини, її прагнення до певних вищих ідеалів, до належного впорядкування суспільного життя. Саме людина є одночасно і суб'єктом права, і його джерелом. У людській свідомості формуються певні нормативні стандарти, які необхідні для нормального функціонування суспільства. Досить

часто ці нормативи співвідносяться з релігією, морально-етичними нормами, політичними принципами, певними культурними цінностями. Ці внутрішні якості права у жодному випадку не можна відкидати або нехтувати ними.

Право як об'єктивно існуюче явище певної соціальної спільноти характеризується єдністю сутнісних властивостей з мораллю, етикою, релігією, національними звичаями і, формуючи позитивне право необхідно, отже, орієнтуватися на специфіку конкретної соціокультурної реальності, її базові цінності. Лише за таких умов право реально відтворюватиме існуючі суспільні цінності, буде спрямованим на їх захист та примноження.

У вітчизняній історії правової думки спостерігається складна еволюція розуміння права. З плином часу в юридичній науці змінюються уявлення про право, змінюються теорії та концепції, що робить більш актуальним дослідження юристів розуміння права. Наукове праворозуміння здатне до багатопланового об'єктивного сприйняття глибинного сенсу права, прав людини в контексті явищ, відповідних сучасному рівню пізнання природи права. Як справедливо вказує Р. Лівшиц, «у праворозумінні відображаються зміни уявлень людей про суспільство, його критерії і духовні цінності. І оскільки розвивається людське суспільство, змінюються і уявлення людей та їхні ідеали, остільки змінюються і будуть змінюватися уявлення про право» [3]. Таким чином, праворозуміння є відправною точкою вирішення проблеми сприйняття права, його ролі у суспільному житті, а й практичного захисту гарантування та прав людини. Можливість відбутись людині як особистість створює лише право, що забезпечує повноцінне розкриття та втілення людського потенціалу.

Плюралізм праворозуміння неминучий. Про це говорить досить велика кількість існуючих наукових шкіл і правових концепцій. При цьому існує позиція, відповідно до якої праворозуміння однієї країни і одного періоду буде абсолютно непридатним у будь-якому іншому суспільстві. Цієї точки зору дотримується, наприклад, Г. Мальцев: «Будь-яке визначення, вироблене на правовому матеріалі однієї епохи і однієї країни, неминуче втрачає своє

значення за їх межами. Право – грандіозний, невичерпний для пізнання феномен» [4, 3]. Тип праворозуміння, як певний образ права, формується в процесі історичного розвитку людського суспільства. Для того, щоб правознавство можна було розглядати як науку, необхідно спиратися на достовірне знання, що розуміє та пояснює сутність правової реальності. Тільки у цьому випадку можливе найбільш ефективно використання всього потенціалу права. Адже від того, наскільки істинні або хибні уявлення про право і його можливості складаються в суспільстві, залежить не тільки правова політика, а й сам порядок відносин, що, у свою чергу, полегшує або, навпаки, ускладнює можливість перевести соціальну енергію в правові форми, надати правового характеру суспільним відносинам.

Таким чином, вітчизняна юридична наука – у відповідності із закріпленими у Конституції України положеннями – покликає обґрунтувати і показати, як повинна бути побудована і може ефективно функціонувати така правова система, у якій основні права і свободи людини та громадянина були б не просто закріпленими і – в якості вищої цінності – дотримувались і захищались державою, а дійсно, на практиці, як безпосередньо діючі постулати визначали сутність, зміст і застосування законів, діяльність законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування і забезпечувались системою правосуддя. Саме у такому аспекті пізнання права як соціокультурного явища цивілізації сприяє всеосяжному розумінню суспільно-правового життя, зумовлює позитивні зміни у правовій системі та спрямовує політику держави у правове поле.

Література:

1. Алексеев С. С. Теория права / С.С.Алексеев. – М.: Издательство БЕК, 1994. – 220 с.
2. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи, рівні / М.Козюбра // Право України. – 2010. – № 10. – С. 10 – 21.
3. Лившиц Р.З. Теория права / Р.З.Лившиц. М., 1994. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z649_page_9.html

4. Мальцев Г.В. Понимание права. Подходы и проблемы / Г.В.Мальцев. – М.: Прометей, 1999. – 419 с.